

Marlena Kot

UDZIELENIE ZEZWOLENIA ORAZ DYSPENSY DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA OSOBOM DOTKNIĘTYM PRZESZKODĄ WIEKU W PRAWIE POLSKIM I W PRAWIE KANONICZNYM

1. Wprowadzenie

Przeszkoda wieku stanowi jeden z zakazów małżeńskich, których problematyka została szeroko uregulowana zarówno w prawie polskim¹, jak również w prawie kanonicznym Kościoła katolickiego². Należy jednakże podkreślić, iż w ustawodawstwie wymienionych systemów prawa odmiennie uregulowano przesłanki zaistnienia przeszkody wieku, a także procedurę zmierzającą do wyrażenia zgody na zawarcie małżeństwa, pomimo zaistnienia pomiędzy nupturientami przeszkody, o której mowa powyżej. Niemniej jednak, pomimo rozbieżnych uregulowań, unormowanie problematyki przeszkody wieku w prawie polskim i ustawodawstwie Kościoła katolickiego zmierza do jednakowego celu, mianowicie do uświadomienia nupturientom, iż zaistnienie przeszkody wieku, może negatywnie wpłynąć na aspekt prawny zawieranego przez nich małżeństwa. Zasadne wydaje się stwierdzenie, iż uregulowanie problematyki przeszkody wieku, we wskazanych powyżej systemach prawnych, świadczy o ustanowieniu, niejako umownej granicy dojrzałości,

Mgr lic. MARLENA KOT, doktorantka w Katedrze Prawa o Posłudze Nauczania i Uświęcania, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Polska; e-mail: markot1991@interia.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3803-9093>

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. z 2017 r., poz. 682 z późn. zm. [dalej cyt.: k.r.o.].

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

zarówno fizycznej, jak i psychicznej nupturientów do zawarcia związku małżeńskiego.

Przeszkody małżeńskie nie stanowią normy ogólnej w tych systemach prawnych, a jedynie wyjątek od zasady generalnej, według której każdy człowiek ma prawo do zawarcia związku małżeńskiego i zrodzenia w nim potomstwa.

1. Przeszkoda wieku w ustawodawstwie polskim i w prawie kanonicznym

Przeszkoda wieku, zarówno przez ustawodawcę polskiego, jak i kościelnego, zaliczana jest do katalogu przeszkód małżeńskich. W tych systemach prawnych odmiennie uregulowana została granica wieku, której przekroczenie przez nupturientów pozwala na ważne zawarcie małżeństwa. Istotny jest fakt, iż zarówno w przepisach prawa polskiego, jak i prawa Kościoła katolickiego przewidziane zostały instytucje umożliwiające zawarcie małżeństwa przez osoby w niższym wieku, jednakże możliwość taka obarczona została dodatkowymi przesłankami. Na wstępie konieczne jest ustalenie, czym jest przeszkoda wieku i co kryje się pod przedmiotowym pojęciem, aby następnie przejść do rozważań dotyczących procedury wyrażenia zgody na zawarcie małżeństwa przez osoby dotknięte przedmiotową przeszkodą.

1.1. Przeszkoda wieku w ustawodawstwie polskim

Na mocy nowelizacji ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*³ zrównana została granica wieku, pomiędzy mężczyzną i kobietą, do zawarcia małżeństwa, bowiem uprzednie unormowania niniejszego zagadnienia były sprzeczne z konstytucyjną zasadą równości płci [Andrzejewski 2014, 47; Czajkowska–Matosiuk 2009, 25], jak również z art. 16 *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* oraz treścią Konwencji w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego

³ Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. *o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw*, Dz. U. Nr 117, poz. 757.

*i rejestracji małżeństw, otwartej do podpisu w Nowym Jorku dnia 10 grudnia 1962 r.*⁴ Aktualnie, zgodnie z art. 10 § 1 k.r.o. małżeństwo nie może zostać zawarte przez osoby, które nie ukończyły 18. roku życia. Ustawodawca przewidział jednakże wyjątek od tej granicy wieku, zastrzegając, iż sąd może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła 16. rok życia, jednakże tylko i wyłącznie gdy zachodzą ku temu ważne powody, a z okoliczności sprawy wynika, że zawarcie przez nią małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny [Sokołowski 2013, 65]. Zgodnie z doktryną, przez ważne powody należy rozumieć przykładowo ciężę, możliwość rychłej śmierci jednego lub obydwójga nupturientów [Andrzejewski 2014, 47; Bieliński i Pannert 2011, 25; Czajkowska–Matosiuk 2009, 25-26].

Ustawodawca polski nie przewidział górnej granicy wieku do zawarcia małżeństwa. Tym samym nupturienti mają pełną swobodę, co do wyboru etapu życia, na którym gotowi będą wstąpić w związek małżeński [Gromek 2016, 55].

Należy podkreślić również, iż zawarcie małżeństwa przez kobietę, która ukończyła 16. rok życia niesie za sobą pewne dodatkowe konsekwencje również w zakresie cywilnoprawnym. Zgodnie z treścią z art. 10 ustawy *Kodeks cywilny*⁵ poprzez zawarcie małżeństwa kobieta staje się pełnoletnia. Tym samym na mocy art. 11 k.c. nabywa ona pełną zdolność do czynności prawnych. Wiek nupturienta należy obliczać w oparciu o dyspozycje art. 112 k.c. [tamże 56; Sugier 1999, 32].

1.2. Przeszkoda wieku w prawie kanonicznym

Przeszkody małżeńskie zajmują doniosłą rolę w prawie małżeńskim Kościoła katolickiego. Pierwszy wykaz przeszkód małżeńskich sporządzony został na Synodzie Rzymskim w 721 r. [Zubert 1970, 71-126], a doprecyzowany w dekretach papieskich [Gajda 2013, 83].

⁴ Dz. U. z 1965 r., Nr 9, poz. 53.

⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*, Dz. U. z 2019 r., poz. 1145 [dalej cyt.: k.c.].

Problematyka przeszkód małżeńskich uwzględniona została również w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.⁶

W KPK/83 ustawodawca nie wskazał definicji przeszkody małżeńskiej, ograniczając się jedynie do stwierdzenia, iż przeszkoda małżeńska czyni osobę niezdolną do ważnego zawarcia związku małżeńskiego, a tym samym wskazując skutek jej ewentualnego zaistnienia (kan. 1073) [Biskupski 1956, 103; Gręźlikowski 2002, 108]. Ustanowienie przeszkód małżeńskich, jako prawa czyniącego małżonków niezdolnymi do zawarcia małżeństwa, ma na celu ochronę dobra wspólnego nupturientów oraz ich przyszłego małżeństwa i rodziny. W KPK.83 ustawodawca taksatywnie wyliczył przeszkody małżeńskie, którymi są: przeszkoda braku wymaganego wieku, niemocy płciowej, węzła małżeńskiego, różnej wiary, święceń, publicznego ślubu wieczystego czystości, uprowadzenia, występku, pokrewieństwa, powinowactwa, przyzwoitości publicznej i pokrewieństwa prawnego (kan. 1083-1094) [Gręźlikowski 2002, 110].

Jak wynika z powyżej przedstawionego wykazu, przeszkoda wieku wchodzi w skład przeszkód małżeńskich. Uregulowana została w kan. 1083, zgodnie z którym małżeństwa nie może zawrzeć mężczyzna, który nie ukończył 16. roku życia oraz kobieta, która nie ukończyła lat 14 [Pawluk 2016, 132; Suchocki 1997, 51; Gręźlikowski 2002, 111; Sugier 1999, 87]. Należy dodać, iż przeszkoda wieku jest ze swej natury przeszkodą publiczną (kan. 1074)⁷, pochodzącą z prawa kościelnego, absolutną, czasową, uprzednią oraz taką, od której zwykło się dyspensować.

Aby sprawdzić, czy w danym przypadku nie zachodzi przeszkoda, konieczne jest ustalenie ich wieku. Określa się go na podstawie aktów stanu cywilnego i innych dokumentów publicznych, jak również zeznań rodziców i treści ksiąg parafialnych. Można się również posiłkować

⁶ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

⁷ Analizując przytoczony podział przeszkód małżeńskich należy podkreślić, iż aby dokonać odpowiedniej kwalifikacji konkretnej przeszkody małżeńskiej konieczne jest odniesienie się do jej natury. Należy tu jednak wziąć pod uwagę, iż może zaistnieć sytuacja (*causa*), gdy dana przeszkoda małżeńska *de iure* powinna być zakwalifikowana jako przeszkoda publiczna, bowiem możliwa jest do udowodnienia na forum zewnętrznym, niemniej jednak w tym konkretnym przypadku zasadnym będzie uznanie jej za faktycznie tajną.

dowodem osobistym, paszportem lub innym dokumentem zawierającym dane osobowe nupturientów [Pawluk 2016, 137; Sugier 1999, 87]. Jak wynika z powyższego, proboszcz sporządzający protokół przedślubny, posiada wiele środków umożliwiających mu wykluczenie zaistnienia niniejszej przeszkody małżeńskiej [Żurowski 1987, 84]. Aby prawidłowo określić wiek nupturientów, konieczne jest dokonywanie obliczeń zgodnie z dyspozycją kan. 203 [Pawluk 2016, 136; Góralski 2016, 77].

Ustawodawca kościelny dbając o dobro nowo powstałych rodzin, umożliwia z jednej strony udzielenie dyspensy od wyżej wymienionej przeszkody małżeńskiej, z drugiej natomiast, na mocy kan. 1083 § 2 upoważnia konferencję biskupów do podniesienia granicy wieku do zawarcia małżeństwa, chcąc tym samym uświadomić przyszłym małżonkom, jak ważną instytucją jest małżeństwo i rodzina. Niemniej jednak, jak wynika z treści przywołanego kanonu, konferencja biskupów może podnieść granicę wieku, jednakże jedynie do godziwego zawarcia małżeństwa, co oznacza, iż dyspozycja przez nią wydana w przedmiotowym zakresie nie wpływa na ważność zawieranego małżeństwa [Pawluk 2016, 136; Gręźlikowski 2002, 111; Sugier 1999, 86].

Korzystając z tych uprawnień Konferencja Episkopatu Polski w *Instrukcji o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim z dnia 5 września 1986 r.*⁸, ustaliła, iż do godziwego zawarcia małżeństwa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, konieczne jest osiągnięcie granicy wieku, określonej obowiązującym ustawodawstwem państwowym (nr 50). Powyższe unormowania, zmienione zostały przez Konferencję Episkopatu Polski na mocy *Instrukcji dotyczącej małżeństwa konkordatowego*⁹. Konieczność wprowadzenia powyższej zmiany, zrodziła się z uwagi na nowelizację k.r.o., w tym również dyspozycji odnoszących się do przeszkody wieku. Zgodnie z dyspozycjami *Instrukcji dotyczącej małżeństwa konkordatowego*, aby nupturienti mogli w sposób godziwy zawrzeć sakrament małżeństwa w Kościele katolickim na terenie

⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (5.09.1986), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (1998), nr 1, s. 85-137

⁹ Taż, *Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego* (22.10.1998), „Biuletyn Katolickiej Agencji Prasowej” z 13.11.1998, nr 46, s. 15-17

Rzeczypospolitej Polskiej, koniecznym jest aby osiągnęli 18. rok życia (nr 8), przy czym kobieta, która osiągnęła 16. rok życia, z ważnych powodów, może starać się o uzyskanie dyspensy od ordynariusza miejsca (nr 10). Z uwagi na fakt, iż przeszkoda wieku klasyfikowana jest jako przeszkoda czasowa, ustaje w momencie uzyskania przez nupturientów wieku określonego przez prawodawcę kościelnego [Sztafrowski 1985, 64; Góralski 2016, 81].

2. Możliwość zawarcia małżeństwa przez osoby związane przeszkodą wieku

Zarówno w prawodawstwie polskim, jak i w przepisach prawa kanonicznego Kościoła katolickiego, uregulowana została procedura wyrażenia zgody, na zawarcie małżeństwa, osobom dotkniętym przeszkodą wieku. Zgodnie z prawem polskim, do wyrażenia zgody, o której mowa powyżej, dochodzi na skutek wydania zezwolenia przez właściwy sąd w oparciu o k.r.o., jak również ustawy *Kodeks postępowania cywilnego*¹⁰. Natomiast zgodnie z prawem kanonicznym, aby nupturienti, dotknięci przeszkodą wieku mogli w sposób ważny zawrzeć związek małżeński, zobowiązani są do uzyskania dyspensy zgodnie z wytycznymi KPK/83.

2.1. Zezwolenie na zawarcie małżeństwa osobom dotkniętym przeszkodą wieku

Małżeństwo może zostać zawarte przez kobietę, która ukończyła 16. rok życia, jednakże tylko i wyłącznie, gdy uzyska ona stosowne zezwolenie. Zezwolenia takiego udziela sąd opiekuńczy z ważnych powodów, mając na uwadze dobro całej, założonej w przyszłości rodziny, jej wzajemne relacje oraz trwałość. Konieczne jest kumulatywne spełnienie powyższych przesłanek, aby mogło dojść do wydania przedmiotowego zezwolenia. Po wpłynięciu wniosku o udzielenie zezwolenia w trybie art. 10 § 1 k.r.o. sąd opiekuńczy bada na wstępie, czy wnioskodawczyni ukończyła 16. rok życia. Spełnienie niniejszej przesłanki pozwala na dalsze rozpoznanie

¹⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego*, Dz. U. z 2018 r. poz. 1360 z późn. zm. [dalej cyt.: k.p.c.].

złożonego wniosku. W odmiennym przypadku sąd jest zwolniony z obowiązku badania dwóch kolejnych przesłanek [Domański 2013, 152].

W dalszej kolejności, o ile spełniona została powyższa przesłanka, sąd opiekuńczy podejmuje działania ukierunkowane na ustalenie, czy w danym przypadku zachodzą ważne powody, uzasadniające wydanie zezwolenia w trybie art. 10 § 1 k.r.o. Przy ustaleniu, iż okoliczności takie nie występują, sąd opiekuńczy oddala złożony wniosek i odstępuje od rozstrzygnięcia istnienia bądź nie istnienia trzeciej przesłanki, jaką jest dobro rodziny [tamże].

Należy w tym miejscu podkreślić, iż sąd opiekuńczy nie jest zobligowany do udzielenia wspomnianego zezwolenia, a co za tym idzie, zezwolenie takie może, ale nie musi zostać wydane (art. 10 § 1) [Andrzejewski 2014, 47]. Niemniej jednak wydanie postanowienia zezwalającego na zawarcie związku małżeńskiego kobiecie, która ukończyła 16. rok życia, nie ma charakteru uzupełniającego, nie zastępuje również oświadczenia woli nupturientów o wstąpieniu w związek małżeński [Zieliński 1975, 158; Szer 1966, 48]. Istotne jest, iż oddalenie przez sąd opiekuńczy wniosku o udzielenie przedmiotowego zezwolenia ma charakter dylatoryjny, co oznacza, że skutkuje tylko i wyłącznie czasowym odroczeniem możliwości założenia rodziny przez nupturientów [Domański 2013, 121; Sugier 1999, 50].

W przypadku zaistnienia pomiędzy nupturientami kumulatywnie kilku zakazów małżeńskich, sąd opiekuńczy zobowiązany jest do wydania jednego zezwolenia, w którym uwzględni całość sytuacji przyszłych małżonków [Zieliński 1975, 162-63]. Niedopuszczalnym jest w polskim systemie prawnym, aby sąd opiekuńczy uwzględnił wniosek tylko i wyłącznie w części, tj. wydał zezwolenie w przedmiocie jednego zakazu małżeńskiego, oddalając wniosek w pozostałej części [Madej 1978, 79].

Wydając zezwolenie, a tym samym rozstrzygając o dopuszczeniu możliwości zawarcia związku małżeńskiego, sąd opiekuńczy nie poprzestaje na badaniu przesłanek udzielenia zezwolenia, o które wnosi wnioskodawca, ale analizuje również możliwość występowania pozostałych okoliczności, wyłączających zawarcie związku małżeńskiego. Powyższe działanie sądu ma na celu wyeliminowanie sytuacji, w których doszłoby do wydania zezwolenia, np. małoletniej kobiecie, zamierzającej

zawrzeć związek małżeński z bigamistą lub osobą całkowicie ubezwłasnowolnioną [tamże, 77; Haak 1999, 112]. Zbadanie tych okoliczności umożliwia sądowi opiekuńczemu dyspozycje zawarte przez polskiego ustawodawcę w art. 561 § 3 k.p.c., zgodnie z którym w trakcie postępowania o wydanie zezwolenia koniecznym jest wskazanie danych osobowych osoby, z którą wnioskodawca zamierza zawrzeć związek małżeński [Domański 2013, 122].

Zgodnie z dyspozycją art. 561 § 1 k.p.c. wniosek o udzielenie przedmiotowego zezwolenia może zostać złożony tylko i wyłącznie przez małoletnią lub w jej imieniu przez przedstawiciela ustawowego. Uprawnienie takie nie przysługuje natomiast partnerowi małoletniej, której przedmiotowe zezwolenie ma zostać wydane. W doktrynie przyjęło się, iż nie zachodzi konieczność, aby małoletnia w chwili składania wniosku miała ukończony 16. rok życia, jeżeli w chwili orzekania wiek ten osiągnie. W takim przypadku sąd opiekuńczy nie powinien oddalać złożonego wniosku z uwagi na oczywisty brak uprawnień wnioskodawcy, powinien natomiast prowadzić postępowanie w dalszym ciągu. Problematiczne jest jednakże wyznaczenie sztywnego terminu, na ile przed ukończeniem 16. roku życia, wniosek taki należy złożyć. Uzasadnionym wydaje się pogląd, zgodnie z którym wniosek taki należy złożyć nie wcześniej niż na 3-4 tygodnie przed ukończeniem 16. roku życia. Nie można bowiem dopuścić, aby na skutek zbyt wcześnie złożonego wniosku, sąd opiekuńczy fikcyjnie przedłużał procedurę sądową i opóźniał wydanie orzeczenia, oczekując na ukończenie przez małoletnią przepisanego wieku [tamże, 152-53].

Jak wynika z art. 10 k.r.o. i art. 561 k.p.c., przedmiotowe zezwolenie wydawane jest przez sąd opiekuńczy, tj. sąd rodzinny (k.p.c., art. 568). Właściwym miejscowo jest sąd opiekuńczy wyznaczony zgodnie z dyspozycjami art. 569 § 1 k.p.c. W doktrynie przeważa pogląd, iż w polskim systemie prawnym nie zachodzą okoliczności pozwalające na skuteczne wydanie przedmiotowego zezwolenia przez sąd niewłaściwy [Madej 1978, 80].

Składając wniosek małoletnia uzyskuje również zdolność procesową (k.p.c., art. 573 § 1) [Domański 2013, 175], a także jest uprawniona do ustanowienia pełnomocnika procesowego. Małoletnia stanowi najważniejszą osobę w procedurze o wydanie zezwolenia w trybie art. 10

k.r.o. i 561 k.p.c. Uczestnikiem postępowania jest również partner małoletniej, którego wysłuchanie jest obligatoryjnym elementem postępowania, co wynika z art. 561 § 3 k.p.c., jak również najbliższe osoby, o ile sąd opiekuńczy uzna, iż zachodzi taka potrzeba.

Przez osoby najbliższe należy rozumieć krąg osób, które łączą kontakty osobiste z wnioskodawczynią, a także jej przyszłym małżonkiem, którym znana jest ich sytuacja majątkowa, rodzinna oraz osobista [Haak 1999, 342]. Najczęściej za osoby najbliższe uznawani są opiekunowie prawni, rodzeństwo, dziadkowie, niemniej jednak krąg tych osób nie jest prawnie ograniczony, a tym samym, nie opiera się wyłącznie na więzach prawnych. Nie każda osoba najbliższa wnioskodawczyni i jej przyszłego małżonka, która zostanie przez sąd opiekuńczy przesłuchana w charakterze świadka, może starać się o status uczestnika postępowania. Zgodnie bowiem z dyspozycją art. 510 § 1 k.p.c. uczestnikiem postępowania może zostać tylko i wyłącznie osoba, której praw dotyczyć będzie wynik postępowania¹¹. Tym samym konieczne jest wykazanie interesu prawnego, aby stać się uczestnikiem postępowania. Sąd opiekuńczy obiektywnie bada, czy w danym stanie faktycznym zachodzą przesłanki, pozwalające na przyznanie osobie najbliższej statusu uczestnika postępowania [Rowiński 1971, 141].

W toku procedowania nad wydaniem przedmiotowego zezwolenia, sąd opiekuńczy zobligowany jest do przeprowadzenia postępowania dowodowego, ukierunkowanego na zbadanie, czy w danej sprawie zachodzą przesłanki do udzielenia zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego, o których mowa w art. 10 k.r.o. Zaistnienie przesłanki, związanej z ukończeniem przez małoletnią 16. roku życia, sąd opiekuńczy bada na podstawie aktu urodzenia, który zgodnie z dyspozycjami art. 4

¹¹ W doktrynie prezentowany jest również drugi pogląd, zgodnie z którym art. 561 k.p.c. stanowi *lex specialis* od art. 510 k.p.c., a tym samym każdej z osób najbliższych w postępowaniu o wydanie zezwolenia na zawarcie małżeństwa należy przyznać status uczestnika postępowania. Niemniej jednak prowadziłyby to do znacznego rozszerzenia kręgu podmiotów uprawnionych do odwołania się od postanowienia sąd I instancji, co z kolei mogłoby prowadzić do skarżenia zasadnie wydanego orzeczenia z uwagi na spory rodzinne lub osobiste urazy, a tym samym do zakłócania przebiegu postępowania [Wangerek, Policzkiewicz, i Siedlecki 1973, 144; Piasecki 2011, 84].

ustawy *Prawo o aktach stanu cywilnego*¹², jako akt stanu cywilnego, stanowi wyłączny dowód zdarzeń w nim stwierdzonych. Zgodnie z treścią wyżej wymienionego przepisu zezwolenie może zostać wydane tylko i wyłącznie przy zaistnieniu ważnych powodów, tj. okoliczności faktycznych, które w ocenie społecznej można uznać za uzasadniające wydanie zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego kobiecie, która ukończyła 16 lat, nie osiągając 18. roku życia [Domański 2013, 154]. Do okoliczności tych zaliczana jest ciąża małoletniej, długotrwały związek nupturientów, narodziny dziecka, zagrożenie śmiercią jednego z nupturientów [tamże, 155; Gromek 2016, 56; Ruszewski 2011, 22; Strzebińczyk 2016, 92; Suchocki 1997, 120; Sugier 1999, 50; Stojanowska 2012, 100]. W doktrynie podkreślone zostało, iż nie można uznać za ważne powody takich okoliczności jak konieczność pracy w gospodarstwie rolnym, przedsiębiorstwie rodzinnym, a także chęć opuszczenia domu przez dziecko, czy uzyskania pełnoletniości przez wnioskodawczynię [Safjan 2007, 174; Sugier 1999, 51].

Istotne jest podkreślenie, iż zachodzi konieczność udowodnienia zaistnienia powyższych okoliczności poprzez dostarczenie do sądu zaświadczenia lekarskiego, potwierdzającego ciążę, ewentualnie aktu urodzenia dziecka. Długotrwały związek nupturientów może zostać z kolei udowodniony na podstawie zeznań osób zainteresowanych, bądź osób najbliższych.

Konieczne jest również udowodnienie w trakcie postępowania zaistnienia trzeciej przesłanki, jaką jest dobro rodziny, powstałej na skutek zawarcia małżeństwa przez uczestników postępowania. Sąd Najwyższy podkreślił, iż samo zaistnienie ważnych powodów, nie stanowi podstawy do uznania przez sąd opiekuńczy, iż spełniona została automatycznie również trzecia przesłanka, o której mowa powyżej¹³.

Środkiem dowodowym, który pozwala sądowi opiekuńczemu na zbadanie zaistnienia trzeciej przesłanki, jest przeprowadzenie wywiadu środowiskowego przez kuratora sądowego, w oparciu o dyspozycje art. 561

¹² Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. *Prawo o aktach stanu cywilnego*, Dz. U. z 2018 r. poz. 2224 z późn. zm.

¹³ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 6 października 1958 r., sygn. akt III CO 19/58, OSNC 1960, nr 1, poz. 21 [Szer 1966, 34].

§ 1 k.p.c. Sąd opiekuńczy ma możliwość skorzystania z tego środka dowodowego, niemniej jednak nie jest do tego zobowiązany. W sytuacji, w której przyszli małżonkowie zamieszkują oddzielnie, zasadne wydaje się przeprowadzenie dwóch oddzielnych wywiadów środowiskowych, w celu ustalenia całości stanu faktycznego.

Przed wydaniem orzeczenia kończącego postępowanie, sąd opiekuńczy jest zobowiązany do wysłuchania przyszłych małżonków, co wynika z art. 561 § 3 k.p.c. Sąd opiekuńczy wydaje postanowienie w trybie art. 561 § 1 i 3 k.p.c. W przedmiotowym postanowieniu sąd opiekuńczy wskazuje nie tylko dane osobowe wnioskodawczyni, ale również osoby, z którą małżeństwo ma zostać zawarte [Ignatowicz i Nazar 2016, 211; Sugier 1999, 52]. Postanowienie o wydaniu zezwolenia na zawarcie małżeństwa staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się i nie może zostać w przyszłości uchylone [Gromek 2016, 55; Sugier 1999, 51].

2.2. Dyspensa w prawodawstwie Kościoła katolickiego

Ustawodawca kościelny w kan. 85 KPK/83 wskazał, iż poprzez dyspensę należy rozumieć rozluźnienie prawa czysto kościelnego w konkretnym przypadku [Gręźlikowski 2002, 109]. Z kolei rozbudowaną definicję dyspensy małżeńskiej wypracowano w doktrynie, zgodnie z którą przez dyspensę należy rozumieć akt prawny wydany przez władzę wykonawczą Kościoła katolickiego, na podstawie którego nupturienci, pomiędzy którymi zachodzi przeszkoda małżeńska, mogą ważnie i godziwie przyjąć sakrament małżeństwa na forum Kościoła. Dyspensa udzielona zostaje jednakże tylko i wyłącznie w przypadku szczególnym i to o ile zachodzi ku temu słuszna i racjonalna przyczyna [Pawluk 2016, 121]. W sytuacji powzięcia wątpliwości, co do wystarczalności przyczyny, należy ją uznać za ważną i godziwą (kan. 90 § 2). Przykładowy wykaz przyczyn, które stanowiłyby podstawę do udzielenia dyspensy sporządzony został przez Kongregację Rozkrzewienia Wiary w Instrukcji z dnia 9 maja 1877 r. [tamże, 122]. Jak wynika z kan. 90, co potwierdzone zostało w doktrynie, dyspensa udzielona bez słusznej i racjonalnej przyczyny jest niegodziwa. W sytuacji, w której dyspensa została udzielona bez jakiegokolwiek przyczyny i to przez władzę inną, aniżeli Stolica Apostolska, należy ją uznać za nieważną [tamże].

Zgodnie z przepisami prawa kanonicznego dyspensa może zostać udzielona tylko i wyłącznie od przeszkód małżeńskich pochodzenia kościelnego, tj. takich, które ustanowione zostały przez ustawodawcę kościelnego [Pawluk 2016, 34]. Ponadto dyspensa może zostać udzielona w zakresie zewnętrznym, jak i wewnętrznym [tamże, 121]. Dyspensa udzielona w zakresie zewnętrznym, w odróżnieniu do dyspensy udzielonej w zakresie wewnętrznym, wywołuje skutki nie tylko w sumieniu nupturientów, ale również wobec społeczności. Należy również podkreślić, iż dyspensa w zakresie zewnętrznym może zostać udzielona tylko od przeszkód małżeńskich publicznych, w tym od przeszkody wieku.

Zgodnie z dyspozycjami kan. 87 dyspensy od ustaw powszechnych, jak i partykularnych, wydanych przez najwyższą władzę kościelną, może udzielać biskup diecezjalny z wyłączeniem spraw dotyczących udzielania dyspens od przeszkód procesowych i karnych, które to zarezerwowane zostały Stolicy Apostolskiej [Góralski 2006, 84].

Dyspensa wydana zostaje na pisemną prośbę nupturientów, wystosowaną do kompetentnej władzy przez proboszcza, zawierającą imiona i nazwiska nupturientów, ich wiek, wyznanie, miejsce zamieszkania, przeszkodę małżeńską, jaka pomiędzy nimi powstała, a także okoliczności pozwalające na lepsze zobrazowanie stanu faktycznego, jak również przyczyny, dla których dyspensy należy udzielić. W sytuacji, gdy przeszkoda zostanie sklasyfikowana, jako tajna w prośbie, o udzielenie dyspensy należy wskazać fikcyjne dane nupturientów oraz zaniechać wskazania ich adresów zamieszkania, o ile przemawiają za tym względy słuszności i dobra przyszłych małżonków [Pawluk 2016, 123]. Gdy chodzi o udzielanie dyspensy od przeszkód małżeńskich, to należy wyróżnić trzy sytuacje, w których spotkać się możemy z różną procedurą postępowania, mianowicie: przypadek zwykły, przypadek naglący, niebezpieczeństwo śmierci [Góralski 2006, 85].

2.2.1. Przypadek zwykły

Poprzez przypadek zwykły należy rozumieć sytuację, w której nie zachodzi żadna nadzwyczajna okoliczność, uzasadniająca zastosowania procedury odnoszącej się do wypadku naglącego oraz niebezpieczeństwa śmierci. Zgodnie z kan. 1078 § 1 władza dyspensowania w przypadku

zwykłym, przysługuje ordynariuszowi miejsca zarówno w stosunku do swoich podwładnych, gdziekolwiek przebywających, jak również wszystkich pozostałych, aktualnie przebywających na własnym jego terytorium. Ordynariusz miejsca może dyspensować od wszystkich przeszkód pochodzących z prawa kościelnego, z wyłączeniem tych, które zastrzeżone zostały Stolicy Apostolskiej [Pawluk 2016, 125]. Przez ordynariusza miejsca należy rozumieć wszystkich wymienionych w kan. 134 § 2 KPK/83 [Gręźlikowski 2002, 110]. Należy w tym miejscu dodać, iż nie udziela się nigdy dyspensy od przeszkody pokrewieństwa w linii prostej, jak również w drugim stopniu linii bocznej (kan. 1078 § 3) [Góralski 2006, 85; Gręźlikowski 2002, 110].

Analizując kwestię udzielenia dyspensy od przeszkody wieku, przy założeniu, iż ma to miejsce w przypadku zwykłym, dyspensy może udzielić ordynariusz miejsca wszystkim osobom, które o to proszą, przy założeniu, iż są to jego podwładni, ewentualnie inne osoby, które aktualnie przebywają na terenie mu podległym.

2.2.2. Przypadek nagły

Zgodnie z kan. 1080 § 1 przez przypadek nagły należy rozumieć sytuację, w której przeszkoda małżeńska zostaje wykryta na etapie, gdy przygotowania do ślubu są na bardzo zaawansowanym etapie i nie ma możliwości jego przełożenia, bez narażenia nupturientów na niebezpieczeństwo wielkiego zła [Góralski 2006, 87]. W takiej sytuacji władzę dyspensowania, z wyłączeniem przeszkody święceń oraz wieczystego publicznego ślubu czystości, złożonego w instytucie zakonnym na prawie papieskim, mają ordynariusz miejsca, proboszcz, kapłan lub diakon odpowiednio delegowany do błogosławieństwa małżeństwa, kapłan lub diakon asystujący przy zawarciu małżeństwa w formie nadzwyczajnej (kan. 1080 § 1) [Pawluk 2016, 121].

Władza ta przysługuje również spowiednikowi, jednakże tylko i wyłącznie w zakresie wewnętrznym, niezależnie czy udziela on dyspensy w trakcie spowiedzi, czy też poza nią (kan. 1079 § 3) [Pawluk 2016, 123]. Należy w tym miejscu podkreślić, iż wszystkie wymienione podmioty, z wyłączeniem ordynariusza miejsca, posiadają władzę dyspensowania tylko i wyłącznie, gdy nie można się odnieść do ordynariusza miejsca

i przy założeniu, iż wypadek jest tajny, tj. przeszkoda jest znana bardzo wąskiemu gronu osób [Góralski 2006, 87; Pawluk 2016, 122].

Zgodnie z kan. 87 § 2 w przypadku nagłym, gdy trudno jest zwrócić się do Stolicy Apostolskiej o udzielenie dyspensy w przypadkach jej zarezerwowanych oraz gdy zwłoka groziłaby niebezpieczeństwem poważnej szkody, dyspensa może zostać udzielona przez każdego ordynariusza, niemniej jednak tylko i wyłącznie od przeszkody, od której sama Stolica Apostolska zwykła dyspensować, z wyjątkiem dyspensy od celibatu [Góralski 2006, 88].

Reasumując, w sytuacji zaistnienia przeszkody wieku w przypadku nagłym, władzę dyspensowania posiadałby ordynariusz miejsca. Ponadto jeżeli wypadek jest tajny oraz nie zachodzi możliwość skontaktowania się z ordynariuszem miejsca, władza dyspensowania od wyżej wymienionej przeszkody małżeńskiej przysługuje również podmiotom, o których mowa w kan. 1079 § 2 i 3 KPK/83.

2.2.3. Niebezpieczeństwo śmierci

Zagadnienie dyspensowania od przeszkód małżeńskich w przypadku niebezpieczeństwa śmierci, uregulowane zostało przez ustawodawcę kościelnego w kan. 1079 KPK/83. W przypadku niebezpieczeństwa śmierci jednego czy dwojga nupturientów, władza dyspensowania przysługuje ordynariuszowi miejsca zarówno od przeszkód małżeńskich, jak również formy zawarcia małżeństwa. W przedmiotowej sytuacji ordynariusz miejsca może dyspensować zarówno od przeszkód pochodzących z prawa kościelnego, czy to publicznych, czy tajnych z wyłączeniem przeszkody wpływającej ze święceń prezbiteratu, zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej.

Zgodnie z kan. 1079 § 2, jeżeli nie można się zwrócić nawet do miejscowego ordynariusza, władza dyspensowania przysługuje proboszczowi, szafarzowi odpowiednio delegowanemu, a także kapłanowi lub diakonowi, asystującemu przy zawieraniu małżeństwa zgodnie z kan. 1116 § 2 [Pawluk 2016, 124]. Przez niemożność skontaktowania się z ordynariuszem miejsca należy rozumieć sytuację, gdy kontakt nawiązać można wyłącznie za pośrednictwem telefonu lub telegramu [Góralski 2006, 87; Pawluk 2016, 121]. Ponadto w przypadku niebezpieczeństwa śmierci władza dyspensowania przysługuje również spowiednikowi, jednakże tylko

i wyłącznie w zakresie wewnętrznym i jedynie od tajnych przeszkód małżeńskich (kan. 1079 § 3) [Pawluk 2016, 123]. Podmioty, o których mowa w kan. 1079 § są zobowiązane dodatkowo do wypełnienia dyspozycji kan. 1081 oraz 1082 [Góralski 2006, 88-89], podobnie jak przy przypadku nagłym [Pawluk 2016, 128; Góralski 2006, 88-89].

W przypadku niebezpieczeństwa śmierci jednego lub dwojga nupturientów, od przeszkody wieku dyspensować może ordynariusz miejsca. Jeżeli nie zachodzi możliwość skontaktowania się z nim, dyspensa taka może zostać udzielona przez podmioty, o których w kan. 1079 § 2, jak również spowiednika w zakresie wewnętrznym, o ile przeszkodę wieku w konkretnym stanie faktycznym uznać można za tajną [Pawluk 2016, 122].

Zakończenie

Podsumowując, należy stwierdzić, iż przeszkoda wieku jest okolicznością, która czyni daną osobę niezdolną do zawarcia małżeństwa, zarówno w prawie Kościoła katolickiego, jak również ustawodawstwa polskiego. Uregulowania odnośnie do przeszkody wieku zawarte zostały przez ustawodawcę polskiego w k.r.o. Z kolei w Kościele katolickim, problematyka przeszkody wieku, uregulowana została głównie w KPK/83 oraz w *Instrukcji o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* z 5 września 1986 r. Przeszkoda wieku została odmiennie uregulowana w obydwu systemach prawnych. Ustawodawcy przewidzieli różne progi wiekowe, jak również odmienną procedurę wyrażenia zgody na zawarcie małżeństwa, przez osoby dotknięte przeszkodą wieku. Zgodnie z prawem polskim, małżeństwo może zostać zawarte przez osoby, które ukończyły 18. rok życia. Z kolei ustawodawca Kościoła katolickiego wymaga od nupturientów do ważności małżeństwa ukończenia 16. (mężczyzna) i 14. (kobieta) roku życia. Na terenie Rzeczypospolitej Polskiej Konferencja Episkopatu Polski przewidziała normy prawne, zgodnie z którymi do godziwego zawarcia związku małżeńskiego konieczne jest osiągnięcia przez nupturientów wieku wymaganego przez prawo polskie, czyli obecnie ukończenie 18. roku życia. W systemach prawnych, o których mowa powyżej, przewidziane zostały pewne wyjątki, umożliwiające osobom, które nie osiągnęły wymaganego wieku na

skuteczne i ważne zawarcie związku małżeńskiego. Mianowicie zgodnie z prawem polskim, kobieta, która ukończyła 16. rok życia, ma możliwość, po spełnieniu określonych w prawie przesłanek, uzyskania stosownego zezwolenia na zawarcie małżeństwa. Podobnie w systemie prawa kanonicznego, ustawodawca kościelny przewidział możliwość udzielenia dyspensy osobą dotkniętym przeszkodą wieku. Należy w tym miejscu jednakże podkreślić, iż uzyskanie dyspensy przez kobietę, która ukończyła 16. rok życia jest konieczne tylko i wyłącznie do godziwego zawarcia małżeństwa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, albowiem zgodnie z prawem Kościoła katolickiego, już samo ukończenie 14. roku życia pozwala jej na ważne zawarcie związku małżeńskiego.

Zarówno udzielenie zezwolenia, jak dyspensy stanowi niejako ingerencję osoby trzeciej, posiadającej stosowne uprawnienia, w zawarcie małżeństwa przez nupturientów. Podmioty te posiadają szeroki zakres swobody w podejmowaniu decyzji. Odmowa wydania zezwolenia (dyspensy) pociąga za sobą dolegliwe skutki dla nupturientów, nie mogą oni zawrzeć związku małżeńskiego do chwili osiągnięcia wieku przewidzianego w prawie polskim, ewentualnie w ustawodawstwie Kościoła katolickiego.

Należy jednakże podkreślić, iż przeszkoda wieku nieustannie ewoluuje zarówno na forum prawa polskiego, jak i Kościoła katolickiego. Niewykluczone zatem, iż w przyszłości minimalny wiek wymagany do zawarcia może zostać obniżony lub podwyższony, z uwagi na opóźniony proces dojrzewania psychicznego społeczeństwa, a także zmiany kulturowe i systemowe.

PIŚMIENNICTWO

- Andrzejewski, Marek. 2014. *Prawo rodzinne i opiekuńcze*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Bieliński, Arkadiusz Krzysztof, i Maciej Pannert. 2011. *Prawo rodzinne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Biskupski, Stefan. 1956. *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*. Warszawa: Wydawnictwo Pax.
- Czajkowska–Matosiuk, Katarzyna. 2009. *Prawo rodzinne i spadkowe*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

- Domański, Maciej. 2013. *Względne zakazy małżeńskie*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Gajda, Piotr Mieczysław. 2013. *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Góralski, Wojciech. 2006. *Kościelne prawo małżeńskie*. Wydawnictwo UKSW.
- Góralski, Wojciech. 2016. *Przeszkody małżeńskie w prawie kanonicznym*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Gręźlikowski, Janusz. 2002. *Przed nami małżeństwo*. Włocławek: Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników.
- Gromek, Krystyna. 2016. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Haak, Henryk. 1999. *Zawarcie małżeństwa. Komentarz*. Toruń: TNOiK.
- Ignatowicz, Jerzy, i Mirosław Nazar. 2016. *Prawo rodzinne*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Madej, Stanisław. 1978. *Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Pawluk, Tadeusz. 2016. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 3, *Prawo małżeńskie*. Olsztyn: Wrocławskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Piasecki, Kazimierz, red. 2011. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Rowiński, Tadeusz. 1971. *Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Ruszewski, Jarosław. 2011. *Prawo rodzinne*. Suwałki: Centrum Aktywności Społecznej Pryzmat.
- Safjan, Marek, red. 2007. *System Prawa Prywatnego*. T. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Sokołowski, Tomasz. 2013. *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*. Poznań: Ars Boni et Aequi.
- Stojanowska, Wanda. 2012. „Przeszkoda małżeńska ze względu na wiek w prawie polskim.” *Prawo Kanoniczne* 55, nr 3:97-106.
- Strzebińczyk, Jerzy Franciszek. 2016. *Prawo rodzinne*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Suchocki, Cyprian. 1997. *Przeszkody małżeńskie w prawie kanonicznym i polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*. Lublin–Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Sugier, Edward. 1999. *Przeszkody małżeńskie w polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Małżeństwo konkordatowe*. Koszalin: Politechnika Koszalińska.
- Szer, Seweryn. 1966. *Prawo rodzinne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- Sztafrowski, Edward. 1985. *Małżeństwo chrześcijańskie*. Warszawa: Aakademia Teologii Katolickiej.
- Wangerek, Edmund, Jan Policzkiewicz, i Władysław Siedlecki, red. 1973. *Postępowanie nieprocesowe*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zieliński, Andrzej. 1975. *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Zubert, Bronisław Wenanty. 1970. „Przeszkoda wieku do małżeństwa w dekretalach papieskich i nauce prawa w drugiej połowie XII wieku.” *Prawo Kanoniczne* 13, nr 3-4:71-126.
- Żurowski, Marian. 1987. *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.

Udzielenie zezwolenia oraz dyspensy do zawarcia małżeństwa osobom dotkniętym przeszkodą wieku w prawie polskim i w prawie kanonicznym

Streszczenie

Przeszkoda wieku, zarówno w ustawodawstwie polskim, jak również prawie kanonicznym, stanowi okoliczność, uniemożliwiającą nupturientom zawarcie związku małżeńskiego. W treści niniejszego artykułu autorka zbadała przesłanki zaistnienia przeszkody w polskim i kanonicznym porządku prawnym. Przeanalizowana została procedura udzielenia zezwolenia oraz dyspensy od przeszkody wieku. Uzyskanie zezwolenia w polskim porządku prawnym, jak i dyspensy w prawie kanonicznym, pozwala osobom, dotkniętym przedmiotową przeszkodą na zawarcie związku małżeńskiego. Analizując problematykę udzielenia dyspensy w prawodawstwie kościelnym, autorka rozważyła odpowiednią procedurę zarówno w przypadku zwyczajnym, jak również w tzw. przypadku nagłym i w niebezpieczeństwie śmierci

Słowa kluczowe: przeszkoda wieku, przeszkody małżeńskie, dyspensa

The Procedure of Granting a Permit and a Dispensation to Marriage from an Impediment of Age in Polish Law and in Canon Law

Summary

The impediment of age, both in Polish legislation and in canon law, is a circumstance that renders a person unqualified to contract marriage. The author examined the premises for the existence of the abovementioned impediment in the Polish and canonical legal orders. The procedure of granting a permit and a dispensation from an impediment of age also has been analyzed. An obtaining a permit in the Polish legal order, as well as dispensations in canon law, allows those affected by the impediment to enter into a marriage. Analyzing the issue of granting dispensation in ecclesiastical legislation, the author considered this

procedure both in the ordinary case as well as whenever an impediment is discovered after everything has already been prepared for the wedding and in the case of danger of death.

Key words: impediment of age, marriage impediments, dispensation, marriage license

Information about Author: MARLENA KOT, J.C.L., Ph.D. student in the Department of Law on the Teaching and Sanctification Service, Faculty of Canon Law, the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw; ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Poland; e-mail: markot1991@interia.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3803-9093>

